

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱԳԽԱՎԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԾԿԾԼՑՑԻՆ

Սիրելի Հայորդի,

Կը մօտենայ եայ ժողովուրդի մեծ դարադարձը՝ Հայաստանի քրիստոնէութեան դարձի 1700ամեակը, զոր ազգովին պիտի տօնենք 2001 թուականին. Հայ ժողովուրդը իր եռգեւոր եւ մտաւոր բազաւորութեանց տիրացաւ իր եարազատ մօրմէն՝ Հայաստանիայց Մայր Եկեղեցին, որ մեր ցեղային ժողովութեան մէջ, եայ արիւմէն եւ եայ լեզուն ետքը, ամենէն կենսական դերը կատարած է մեր ժողովուրդի կեամբին մէջ, ահա 17 դարերէ ի վեր, մեր եայրենիքն ներս եւ ի սփիւոս աշխարեի ցրուած եայութեան մէջ:

Հայաստանիայց Եկեղեցին հիմնուեցաւ 801 թուականին երբ Հայաստան աշխարե, առաջինը ազգերու մէջ, քրիստոնեայ դարձաւ ազգովին ու եկմնադրեց առաջին Եկեղեցին յանուն Ս. Էջմիածնի 303 թուականին; Ամէկ 250 տարիներ առաջ արդէն քրիստոնէութիւնը զադոնի կը քարոզաւէր առաջին Առաքեալներու ծեռորդ, Թաղէոսի եւ Բարբուդիմէոսի, որոնք ուղղակի առաքեալներն էին Ցիսուսի Քրիստոսի, որուն պատճառաւ ալ մեր Մայր Եկեղեցին նանցցուեցաւ որպէս Առաքելական Եկեղեցի, այսինքն սկսած երկու առաքեալներէն, որոնց բարոզութեան արգասիքին Վրայ, յետոյ, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եւ Տրդատ Գ. բազաւոր պետականացուցին քրիստոնէութիւնը Հայաստանի մէջ, Մայր Եկեղեցին եղաւ Հայաստանիայց Եկեղեցին, այսինքն Հայաստանցիներու Եկեղեցին, եկմնադրուած մեր Տիրոջ Ցիսուսի Քրիստոսի խկական ցուցմունքավ, որ իջաւ Արարատեան դաշտ մեր եաւատրի եօր Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի աղօրքներուն ընդմէջէն, ու ցայց տուաւ այն Վայրը ուր եայ ժողովուրդին մնայուն ուխտավայրը պիտի կառուցուէր,

Այս եղաւ, ուրեմն, մնայուն կայրը եայ քրիստոնէութեան, դառնալով ամադարու, եարազատ եւ բնիկ տումը եայօւթեան, եռգեւոր վերին իշխանութիւնն ու Մայրը եայաստանցի քրիստոնեայ ազգին, որմէ ծնան ու ծաղկեցան սերումդներ շարումակ, Աեա, այդ նոյն Մայրը՝ Հայ Եկեղեցին, իր անցեալի փառքավն ու պատօւակ կը պայծառանայ այսօր մեր ժողովուրդին մէջ, Հայաստանի իր եարազատ եռդին Վրայ, ուր ազտութեան եւ ամկախութեան շռւմչը նոր կեանք կը ներարկէ եայօրդիներուն, եակառակ եռն մուտք գործած օտար եւ վճասակար աղանդաւորմերուն, որոնք սրած իրենց ախարժակները կ'ուզեն իլել եարազատ եայօրդիներդ իրենց եարազատ Մօրմէն՝ Հայ Եկեղեցին, Այդ փոքը սակայն ծախողած է անցեալին ու պիտի ծախողի նաև ներկայիս, բամի որ աշխարեն ամրօղ գիտէ թէ Հայաստանիայց Մայր Եկեղեցին, եաստատուած իր մայր եռդին Վրայ 17 դարերէ ի վեր որպէս ազգային սուրբ հաստատութիւն, տուած է եայ ժողովուրդին ոչ միայն կրօմական խարիսխ քրիստոնէական ընդհանուր Եկեղեցւոյ ընտանիքին մէջ, այլ նաև ամոր եռվանիքին տակ ազնուացուցած է ու ամրացուցած եայ ժողովուրդին

ըմտամեկամ եւ մշակութային կենցաղը,

Այս պատմառաւ, սիրելի Հայորդի, գիտցիր որ եայ ժողովուրդը եւ Հայ Եկեղեցին նոյնացած են իրարու եետ մեր պատմութեամ բօվամդակ ըմբացքին, մինչեւ այսօր, Աթոնք որոնք եեռացած են Հայ Եկեղեցիէն, դառնալով եռոմէադաւամ կամ բօզօքակամ, կորած եթ իրենց կապը մեր հարազատ Մայր Եկեղեցիէն, ու իրենց հայեացը շեղած Ա. էջմիածնէն դէպի այլ ուղղութիւն, ինչպէս կարելի է զատուիլ եւ մահաւանդ զատել զաւակները Մայրեմի Եկեղեցիէն, ու սկիզբէն արդէն մահատակութեամբ մկրտուեցաւ ու վերածննդեամբ մկրտեց իր որդիները Սուրբ Հօգույ աւազանէն, թիշէ՛, Հայորդի, թէ ինչպէս Վարդանանք, Ա. Գրիգոր Լուսաւորչի, Ա. Սահակ Հայրապետի հարազատ ու ամմիջակամ սերումները, զոչեցին Պարսից արքաւմիրին դէմ, ըսելով որ մեր Եկեղեցին մեր Մայրը է, իսկ մեր եայը Սուրբ Աւետարանը, Այս է եղած եայ ժողովուրդին դաւամբը դարերէ ի վեր ու կը մթայ նոյնը նաեւ այսօր, եեռու օտարադաւամ եռսամբներէ, վասմզի վաւերակամ պատմութեամբ, բրիստուսահինն մեր Եկեղեցին շընդումիր ուրիշ այլ որ բան միակ եիմնադիրը Հայ Եկեղեցւոյ՝ նոյնինը մեր Փրկիչը. շընդումիր ուրիշ այլ տեղ բան իր հարազատ Սուրբ էջմիածնը,

Թիշէ՛, Հայորդի, որ Հայ Եկեղեցւոյ կապը եայ ժողովուրդին եետ ամուրամալի եւ ամխօրտակելի իրակամութիւն մըն է Այս իրակամութիւնը պատմակամ է եւ ամխօցելի, Խզել այդ կապը ուրանալ կը նշանակէ հարազատ Մայրը՝ Հայ Եկեղեցին. ուրանալ կը նշանակէ աստուածադիր դրաշմը եայ բրիստումէաւթեան, Մայր Եկեղեցին Հայաստամեայց, իբրև գիխաւոր ազդակը եայ ժողովուրդի ինքնութեան, ինքնուրայնութեան եւ պահպամութեան, իր մէջ պահած է ամխարդախ աւամդ, ազգային արժէքներ, ու դարձած պահապան ու սրբացնողը եայ լեզուի գամերում, արուեստի գործերում, Այս իմաստով ընդեամուր զօդակապ մը կայ բալոր եայերում մէջ, ուր որ ալ ըլլամ ամոնք, ինչ պայմաններու ներքեւ ալ զնուին, Հայեր իրենց գոյաւրինը պարտական կը եամարին իրենց Մօր, Հայ Եկեղեցիին, բազ զիտնալով որ ան օժտուած է խօրունկ կրօնակամութեամբ, եօգեւոր կենսական արժէքներով, Աւետարանի դասերով եւ մեր Հայրապետներու, Ա. Գրիգոր Լուսաւորչիէն մինչեւ մեր ներկայ Գահակալը՝ Վազգեմ Առաջինի խնկարոյր բարօգութեամբը,

Աթոնք որոնք այս իրակամութիւնը շեմ տեսմեր կամ չեմ ուզեր տեսմել եեռացած են Մայր Եկեղեցին ու կոմակ դարձուցած եայ հարազատ կրօնին, Ամօնց կը մնայ առ նուազն զգաստամալ, եւ ոչ թէ «Վերադառնալ» Հայաստամ ուրկէ բաժնութեր են, ուրանալով Հայ Եկեղեցին ու անօր եօգեւոր Վերին իշխանութիւնը իրենց դարաւոր կառուցավ.

Վերջերս, Հայորդի, երապարակ ելաւ Հայ Կարուիկներու Հօգեւոր Տիրած մէկ «Քուղի Երջաբերակամ»ը Պէյրուրէն, ուր կը կարդամք որ ամոնց «կարօտագին աշքերը կը սեւոփին սփիւռքի ամծայրածիք տարածութիւններէն անդին, դէպի Հայաստանի նորարաց իրենց առաքելութիւնը, Աթոնք, զօրակոչի եմբարկած Հայաստանի նորարաց իրենց առաքելութիւնը, Աթոնք, զօրակոչի եմբարկած իրենց ափ մը եռոմէադաւամ եօգեւորակամները, յամուն Հոռմի Կարուիկ

Եկեղեցւոյ, ախօրժակմին սրած, կ'ուզեն խուժել Հայաստան խանգարելու համար Հայաստանեայց Մայր Եկեղեցւոյ աստուածահամոյ զգրծը եւ մոլորեցնելու ամառ եարազատ զաւակմերը, այն պատրուակին ներքեւ որ իրենց ամտէր մնացած եօնը կ'ուզեն հօվաւել.

Պիտի եարցմես, անշուշտ, որ երբ Հայ Կարոլիկմեր իրենց Մայր Եկեղեցին լրեցին Արրահամ Արծիւեամի օրով 1740ին, իմշպէս կը եաստատէ «Թուղթ»ը, ինչ երեսով եւ ինչ համարակուրեամբ այսօր կը յանդգմին իրենց լրած հայրենիքն ու ամոր եարազատ Եկեղեցին «վերադառնալ», յայտնապէս իրենց եռոմէադաւամութիւնը բարոզելու համար այնոնք ուր եիմնուեր է արդէն Հայ Եկեղեցին Արծիւեամէն 1500 տարիներ առաջ: Արծիւեամ Մայր Եկեղեցւոյ եմբակայ եպիսկոպոս մըն էր որ եռոմէադաւան եղաւ ու դարձաւ Հայ Կարոլիկմերու առաջին պատրիարքը, որուն 18րդ յաջորդն է ներկայ պատրիարքը որ ինքզիմը յետին միտրով եւ նպատակով կը կօչէ նաև «Կարողիկոս Հայոց Ուղղափառաց» իր ներկայ «Թուղթ»ին մէջ: Կը եարցմես նաև որ Հայ Կարոլիկմերը իմշպէս պիտի սաւառնին, անշուշտ Արծիւեամի թեւերով, դէպի ետ, երրալով մինչեւ մեր եաւատրի Հօր Սուրբ Գրիգորի դարը, ու ամէկ դարերու եռսամբին եետեւելով եւ իւրացնել կարծելով Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ իսկուրիւնն ու պատմակամութիւնը, պիտի հասմին մեր օրերու Հայաստանն ու տարածեն եռոմէադաւամութիւնը: Դառն է մնջի համար մտածել այս կերպ, եւ սակայն ցաւալի իրողութիւնը ահա ծրագրուած է, գրուած եւ գործադրութեամ դրուած Վատիկանի օրենութեամբ, եակառակ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կարողիկոսի յորդորին ու խոր մտահոգութեանց:

Հիմնական եարցը, Հայորդի, այս է ուրեմն, թէ նր է Հայ Կարոլիկմերուն ծմնդեամ տարին, Թուակամն է 1740, երբ յիշեալ Արրահամ Արծիւեամ հայ եպիսկոպոսը «քամի մը բահանամերով եւ Կիլիկյան ամունով» եռոմէադաւան կարողիկոս եռչակուցցաւ, երբ իսկոյն «ամճամբ Հռոմ զմաց եւ Բենեդիկտոս ԺԴ Պապին ներկայացաւ իրը թէ ամենայն հայոց կարողիկոս ըլլար» (Օրմանեամ, Հայոց Եկեղեցին, 78), Պապը գիտմալով եամդերձ ամենին գործին իսկուրիւնը, իրեն հպատակողները բաջալիքելու համար «իր կողմէ հայ կարոլիկ նոր պատրիարքութիւն կամ կարողիկոսութիւն մը ստեղծեց 1742 թուակամին, պաշտօնապէս եւ ըստ ամենայնի Հռոմի արքուին ներարկեալ ըլլալու պայմանով» (ամդ), երբ այս կերպ է հայ կարոլիկմերու ծմունդը, նիշոյ եւ միայն 250 տարեկամ եռգեւոր իշխանութիւն մը, եեռու Հայաստանն եւ խզուած Ս. Էջմիածնն, ենթակայ օտար, թէ իսկ պատկառելի Հռոմէական կարոլիկ Եկեղեցւոյ, իմշպէս եաւատալ «ամոր մշտագոյ ներկայութեամբ Մեծ Հայքի շրջանի Գուգարք ու Ցաշիբրը» նահանգմերուն մէջ, զօրք «Թուղթ»ը Հայ Կարոլիկմերուն սեփական կը դարձնէ այնքան ամյագօրէն, ինչպէս եաւատալ պատմական այսահին կոպիտ ամեշշութիւններու, երբ այնքան եեշտօրէն կը բոին ու կ'ամցմին Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ իսկական պատմութեան երկարածիկ եամգրուամներուն վրայէն, որոնց վրայ Հայ Եկեղեցին իր դրոշմը դրեր է առաքելական յաջորդականութեամբ, եւ ո՛չ թէ Արծիւեամի սմանկութեամբ, եայ եօդին, եայ ժողովուրդին եւ եայ սփիւրդին վրայ, կամոնական եիմունքով, իրական նուիրապետական կարգով եւ պատմակամօրէն

Ցշղուած եայրապետմերու շարքավ ու բիւրաւոր տաճարմերու ամլուելի զանգակատութերով,

«Վերադառնամբ», կ'ըսէ Հայ Կարօլիկմերու Հոգեւոր Տէրը, «Վերադառնամբ Հայրեմիր ստամանելու մեր Ազգին եղեցւոր առաքելութիւնը», Որքան թղթիմ է այս յօխորտամբը ուր ցաւագիմօրէն կը պակսին յարգամբն ու պատշաճութիւնը եամդէպ իրական Պետին Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, «Ազգին եղեցւոր առաքելութիւնը» լրած եւ Վատիկան պապատամած այս ազատարարմերը կոյր ալ կը ծեւանան ամտեսելով եւ արեամարեելով իրական տէրը «Ազգին եղեցւոր առաքելութեամ», որ է Ամենայն Հայոց Կարօղիկոսը, Վաւրական յաջորդը Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի, 1700 տարիներու ամխորտակ յաջորդականութեամբ,

Հայ գիտցիր, Հայորդի, որ Ցմարիտ եւ ամկեղծ Վերադառնամբ Հայրեմիր այդ կերպ չի կրնար ըլլալ, այլ միայն կարելի կ'ըլլայ պատուաւոր կերպով, այմէս իմշակս Վերադարձաւ Մազարիա Վարդապետ Օրմանեան 1879ին, որ լրեց հռոմէադաւամութիւնը եւ կամովին ու լրիւ եամոզմամբ իր քահանայական կարգով մտաւ Հայաստանեայց եարագատ Եկեղեցւոյ ծացը, իր եետ Վերադառնելով 75 հռոմէադաւամ եայեր եւս Հայ Եկեղեցւոյ գիրկը, ուր փայլեցաւ ամ ու փայլեցուց Մայր Եկեղեցին բացառիկ նուիրումով, ամկեղծ սիրով եւ մեծազործ արդիւմբերով, Այս կերպ Վերադարձ միայն վայել է Հայ Կարօլիկմերում, երէ կ'ուզեմ մաս կազմել Հայրեմիրի Յօրագոյն առաքելութեամ եռվանիին ներքեւ Մայր Արքու Ս. Էջմիածնի,

Հայորդի, այսրամով սակայն չի վերջանար Հայ Կարօլիկմերուն զօրակօշը: Անոնք «ամյետազգելի» կը գտնեմ «ժամը որ շնորհաց ժամն է բռլօրիս եամար», կ'ըսեն, երր պիտի արշաւեն Հայաստան ուր «Առաքելութեամ ամծայրածիր դաշտ մը բացուած է» եղեր իրենց առջեւ, եւ ուր «քազմահազար Հայ Կարօրիկէմեր» (տառասխալը իրենցմէ) իրենց կը սպասեն ամեամբեր, Երր շօրս ամզամ «ամծայրածիր» բառը յօխորտամբով կամ տղիտարար կը զործածեն մեր Կարօլիկ եղրայրմերը, ամմիջապէս կը եասկմաս արդէն, սիրելի Հայորդի, որ իրենց մեծխոսիկութեան եետ կ'ըմբանայ նաեւ երեւակայածին մեծ թիւ մը ալ իրենց մեծխոսիկութեան եամար, օրոնց եռգատարութեամ եամար «Ա. Հայ Կարօլիկմերու, իրը թէ 110 եազար, օրոնց եռգատարութեամ եամար «Ա. Հօգին [իրենց] առջեւ կը բանայ ամծայրածիր կօյս դաշտ մը Հայաստանի մէջ», Ողբալիմ սակայն յամուն Սուրբ Հօգիին խօսիլի է, այն նոյն Սուրբ Հօգին որ Հայաստանի մէջ գործեր է շարումակ, որուն դէմ յանդիման պիտի ելլեմ նորօրեայ պատգամարերմերը, միայն իրենց խառնակչութիւնը ցոյց տալու համար, Հօմ Ս. Հոգին կը գործէ ամծայրածիր օրքան առեն որ ենադարեան համար, Հօմ Ս. Հոգին կը գործէ ամծայրածիր օրքան առեն որ ենադարեան սուրբ տաճարմերը այսօր կը բացուին ու խօսիկ եւ աղօրքով կը կամչեմ Հայաստանի բօվամդակ եայերը դէպի իրենց պապեմական Եկեղեցին, Սուրբ Հայաստանի բօվամդակ եայերը պիտի կասեցնէ օտարին կամը, պիտի լոեցնէ օտարին պատգամը, Հօգին միայն պիտի կասեցնէ օտարին կամը, պիտի լոեցնէ օտարին պատգամը, որովհետեւ Հայաստան լի է շնորհօք Սուրբ Հօգւոյ, Աւելին աւելորդ է:

Հայ Կարօլիկմերու այս Յօրագոյն իզնը եետեւանքն է ամշաւշտ Հոռմի Հայ Կարօլիկմերու այս Յօրագոյն իզնը եետեւանքն է ամշաւշտ Հոռմի Սրբազն Պապին ու Վատիկանին բազալերութեան, առանց որ անոնք նախանեռարկ եղած ըլլան, սակայն առանց որոնց եայ հռոմէադաւանմեր ոչինչ նախանեռարկ եղած ըլլան, սակայն առանց որոնց եայ հռոմէադաւանմեր ոչինչ:

կրթամ ըմել, Հոռմի Յօվեամնէս Պօղս Բ Սրբազան Քահանայապետը 1991 Հոկտեմբերին նոր Վիթակ մը եաստատեր է Հայաստանի, Վրաստամի ու Արեւելեամ Եւրոպայի Հայ Կարողիկմերում եամար, զայն յանձնելով Վեմետիկի Միիքարեամ հայրերէն՝ Ներսէս Վրդ. Տէր Ներսէսեամին, Նման կարգադրութիւմ մը առանց Հայաստանի եւ Հայ Եկեղեցւոյ Պետի գիտութեամ եւ եաւանութեամ անշաւշտ թէ խանգարում եւ ոտնագութիւմ պիտի ստեղծէր, շփոթ եւ բարդութիւմ պիտի յառաջացմէր Հայաստանի ժաղավորդէն ներս, Այս բոլորպ մէկտեղ, գիտցի ր, Հայորդի, որ մեր Վեհափառ Հայրապետը՝ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Վազգէն Ա բօյլատրած է ու եաւանած որ Միիքարեամ հայրերէն ոմանք գային Հայաստան եռվուելու այն փարրարիւ կաթոլիկմերը որոնք կ'ապրին Հիւսիսային աւաններում մէջ, Սակայն այս հայրական եռածու բոյլտութիւմը շատ թիչ էր անոնց «ամեայրածիր» ախորժակմերում եամար, Անա թէ ի՞նչպէս իրենց տրուած հայրական ճեռքը տարրեր ճեռնոցներով եամբուրեցին ամոնք ամերախտագէտ ոգիսկ,

Հայորդի, Հայաստամեայց Եկեղեցւոյ պարտքն էր անշաւշտ բողոք բարձրացմել այս տեսակ ինքմակոչ արշաւանքի մը դէմ, պահամքելով որ իսկով յետս կաշեն առնօւած որոշումները, որում եետեւամբով, յամում Ամենայն Հայոց Կարողիկոսին ու Հայաստանի մեր ժաղավորդին, Ամերիկայի եւ Գամատայի Առաջնորդ երեք եպիսկոպոսներն ու Երաւանելի ու Կ. Պալսոյ Հայ Պատրիարքութեամց ներկայացուցիչները անձանք Վատիկան գացին 1992 Հոկտեմբեր 27ին ու գրաւոր ազդու բողոքագիր մը յանձնեցին Վատիկանի Կարտիֆալմերում, անոնց եետ իրենց պաշտօնական տեսակցութեամ ընթացքին, որմէ ետք Հայ Եկեղեցւոյ պատուիրակաւրիւմը ընդունուեցաւ նաև Սրբազան Պապին կողմէ,

Հայ Եպիսկոպոսները նախ յայտնեցին որ Մայր Արքուի Եպիսկոպոսական ժողովը, մախազաեւրեամբ Ամենայն Հայոց Կարողիկոսին, ընմած էր Հայ Կարողիկ Պատրիարքին «Թուղթ Ծրչաբերականքը եւ գոտած շարք մը անմիշչող եաստատումներ, պատմականորէն սխալ եւ խեղաքիւրեալ, Անոնք ուշադրութեանը յանձնած են Վատիկանին որ Հայ Կարողիկմեր իրաւումը չճմին Հայաստան մտնելու սանձարձակօրէն, եռմ «առաքելութեամ ամեայրածիր դաշտ մը բացուած տեսմելով», Այս, կը եասկմաս Հայորդի, արդէն իմբին ամարգանք մըն է շպրտուած Հայաստամեայց Մայր Եկեղեցւոյ երեսին,

Վատիկանին ըստեցաւ նաև որ «Թուղթ»ը պատմական ամեշդութիւններով կը մոլորեցնէ Հայ ժողովուրդը, երբ ան կը խօսի Հայ Եկեղեցւոյ բաժանումի մասին, իրը թէ Քաղկեդոնի ժողովին եետեւամբով, Հայ Եկեղեցին, մինչդեռ, եաստատուած առաքելականութեամբ եւ նուիրապետութիւմ ստացած Ս. Լուսաւորիչէն, սկիզբէն եղած է ինքմանկախ Եկեղեցի ու ամրաժանելի մասն է եղած Ընդեմբարական Եկեղեցւոյ, երէ բաժանում եղած է, Հայ Կարողիկմերն են որ բաժնուած են Մայր Եկեղեցին Արծիւեամի օրով, ինչպէս բացատրեցինք;

Վատիկանի Կարտիֆալմերում ըստած է նաև որ Պատրիարքին «Թուղթ»ը կը յայտէ Եպիսկոպոսներում մէկ որոշումը թէ տարածել կ'ուզեմ իրենց եռգեւոր

իշխամուրիւնը «Կիլիկիա» էմ դուրս՝ Հայաստամի ու Վրաստամի վրայ եւս, Հայ Կաքուիկներու 250 տարուամ պատմութեամ մէջ որեւէ ատեն չէ տեսմուած նման տարածում մը, Այս տեսակ յաւակներիւմ մը միայն ոտմագութիւն կը նշանակէ Ամենայն Հայոց Կաքուիկոսութեամ իրաւասութեմէն ներս, որ բայլատրելի չէ, այլ միայն այպամելի,

Ի վերջոյ Հայ Եպիսկոպոսներ Վատիկամի ուշադրութեամ յանձնած են «Քուղը» ին մէկ այլ օրոշաւմը օրով նոր քեմեր, նոր եամայնեմեր, եւ «Քեմական Ընծայարաններ պիտի եաստատեն Հայաստամի եղդիմ վրայ», պարագայ մը որ քէ՛ ծիծաղելի է, նկատի ումենալով ամենա քիւր եայ կաքուիկներուն, եւ քէ՛ կը եաստատէ զայն յղացազմերուն յաւակնութիւնը:

Այս բոլորին ի պատասխան Վատիկան խօստացած է վերաբննել կացութիւնը Խոյեմբեր 10ի յաջորդող շարբաւ կայամալիք Հայ Կաքուիկ Եպիսկոպոսներու ժողովի ըմբացքին որ պիտի գումարուի Հռոմի մէջ:

Փակելով իր «Քուղը Շրջաբերական» թօվեամնեն Պետրոս ԺԼ Պատրիարքը կը դիմէ Սուրբերուն, Հայաստամեայց Եկեղեցւոյ մեր Սուրբերուն ամշաւշտ, օրոնց մէջ կը խառնէ նաև ոչ-սուրբեր եւս, ու ամոնց շնօրեիւ «Երախտագէտ եղդիմ կ'ողջումէ» Հայ Կաքուիկներու վերադարձը Հայաստամ: Այդ Սուրբերը, սակայն, Հայ Եկեղեցւոյ եւ Հայաստամի պահապան Սուրբերն են, իմշակու Ս. Լուսաւորիչ, Ս. Սահեկ եւ Ս. Մեսրոպ, Ս. Նարեկացի Գրիգորն ու Շնօրհալի Ս. Ներսէւը, որոնք պիտի չօղջումնեն իրենց վերադարձը, որքան ատեն որ այդ սխալ քայլը խոտոր կը եամեմատի եայ ժողովուրդի շնօրհեմկալ եաւատրին եետ որ արգասիքն է եղած շնորհատու նոյն այդ Սուրբերուն: Համ կը եսկեն Օշականի մեծ Սուրբը, Պարբեւ Սահեկ Հայրապետի Արողը, Շնորհալիք Գաւազամն ու Նարեկացիի ամլուի Աղօրդը Մեր Սուրբերը պաշտպաններն են մեր եաւատրին, Նիսյեամներն են Հայ ժողովուրդի առաքելաստատ կրօնին, ու Վաւերական պիտոշակերներն են Հայ Եկեղեցւոյ նուիրապետութեամ:

Հայորդի, սորվեցուր ազգակիցիդ որ Հայ Եկեղեցւոյ յաւանամբը Առաքելական է որ միակ գուսին եւ եկմն կ ընդումի գրիստոս, իմշակու Աւետարամը կը է որ միակ գուսին եւ եկմն կ ընդումի գրիստոս, իմշակու Աւետարամը կը է որ միակ գուսին եւ եկմն կ ընդումի գրիստոս, իմշակու Աւետարամը ու քարոզմանիշները, Վարդանամբ ու Ուկեղարեան պատմի սուրբ մատեմագիրները քարզմանիշները, Վարդանամբ ու Ուկեղարեան պատմի սուրբ մատեմագիրները լիքարերան Աւետարամի եօգին եւ Գրիստոսի խօսքը աւանդեցին մեզի իրենց պարզութեամբը ու Վամութեամբը, Այս ճամբռով, Սիրելի Հայորդի, եղած պահապանէ Հայոց Եկեղեցին քեզի եւ Հայաստամի որդիներուն, Զայն պէտք է եասած է Հայոց Եկեղեցին քեզի եւ Հայաստամի որդիներուն, Զայն պէտք է պահապանէ բոլոր սրտով եւ եղդիմ, Կորովով եւ եամօգումով,

Մի՛ մոռնար նաև, Հայորդի, որ Հայ Եկեղեցին, ամաղարտ եւ մարտր, է նաև Վառարամը եայ մշակոյրին, Հայ Եկեղեցին է որ խօսուած եայերէմը գրաւոր Վառարամը եայ մշակոյրին, Հայ Եկեղեցին է որ խօսուած եայերէմը գրաւոր լեզուի Վերածեց, հայացուց Աստուածաշունչ Մատեամը, ստեղծեց Հայաստամի բնիկ եւ յատուկ նարտարապետուրիւնը, ուն ու կերպարամք տուալ սրբազան երգեցուրթեամ եւ գեղարուստի բազմադիմի միւղերուն, Հայ Եկեղեցին, երգեցուրթեամ եւ գեղարուստի բազմադիմի միւղերուն, Հայ Եկեղեցին, Վերջապէս, եղած Հայ ժողովուրդին խաղաղութեամ խօրեղամիշը:

Այսպէ՞ս, ուրեմն, պիտի դիմենք դեպի մեծ դարադարձը Հայաստանեաց Մայր Եկեղեցւոյ այն խօր համուզումով որ Հայ ժողովուրդն ու Հայաստանի Համբավետութիւնը, եռվամիին ներբեւ Մայր Արոռ Սուրբ Եղմիածնի, միակամ ու միասիրտ, մասնակցութեամբը սփիւորի բռվանդակ հայութեան, պիտի պանծացնեն յիշատակը մեր Մեծ Սուրբի՝ մեր հաւատքի Հօր՝ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի:

Դոկտ. ՀԱՅՐ Զ. ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ

THE CHURCH AND THE WORLD

Trajan's Policy towards Christians.

Trajan to Pliny (Plin. Epp. X. xcvi).

You have taken the right line, my dear Pliny, in examining the cases of those denounced to you as Christians, for no hard and fast rule can be laid down, of universal application. [2] They are not to be sought out; if they are informed against, and the charge is proved, they are to be punished, with this reservation—that if any one denies that he is a Christian, and actually proves it, that is by worshipping our gods, he shall be pardoned as a result of his recantation, however suspect he may have been with respect to the past. Pamphlets published anonymously should carry no weight in any charge whatsoever. They constitute a very bad precedent, and are also out of keeping with this age.

II. CHRISTIANITY AND ANCIENT LEARNING.

a. *The 'Liberal' View—'The Light that lighteth every man.'*

Justin, *Apology* (c. 150), I. xlvi. 1-4.

But lest any, to turn men from our teaching, should attack us with the unreasonable argument that we say that Christ was born one hundred and fifty years ago in the time of Cyrenius, and that he taught what we affirm he taught thereafter in the time of Pontius Pilate, if, I say, they should find fault with us for treating as irresponsible all men born before him, let us solve this difficulty by anticipation. [2] We are taught that Christ is the first-born of God, and we have shown above that He is the reason (Word) of whom the whole human race partake, [4] and those who live according to reason are Christians, even though they are accounted atheists. Such were Socrates and Heraclitus among the Greeks, and those like them.